

This is the Voice of America

Československá redakce státní rozhlasové stanice
Spojených států amerických Hlas Ameriky

PROKOP TOMEK

Hlas Ameriky (Voice of America – VOA) patřil před listopadem 1989 spolu s Rádiem Svobodná Evropa (Radio Free Europe – RFE) mezi nejposlouchanější zahraniční rozhlasové stanice. Historie československého vysílání Hlasu Ameriky i jeho někdejší popularita v Československu jsou dnes bohužel již pozapomenuty.

POLITIKA HLASU AMERIKY

Voice of America zahájil vysílání dne 24. února 1942, tedy krátce po vstupu Spojených států do II. světové války. Jako americká státní rozhlasová stanice pro zahraničí byl nejprve součástí informační agentury United States Foreign Information Service a od června 1942 Office of War Information. Smyslem vysílání tehdy byla logicky podpora válečného úsilí. Stanice rychle rozšiřovala své programy a během války vysílala ve více než čtyřiceti jazycích.

Jedním z prvních programů VOA se již roku 1942 stal program československý. Proslul za války v první řadě spoluprací s herci a komiky Janem Werichem a Jiřím Voskovcem (od ledna 1939 v americkém exilu), kteří

VOA – nefalšovaná Amerika 40. a 50. let

Foto: archiv autora

předtím pracovali pro BBC.¹ Již z angažmá těchto umělců je jasně patrné, že jen část programu tehdy patřila zpravodajství a další protinacistické propagandě a posilování národního ducha posluchačů v okupované vlasti.

Po vítězné válce VOA zdánlivě ztratil důvod své existence. Již záhy byl proto radikálně seškrtáván jeho rozpočet a řada národních redakcí ukončila svou činnost. V USA byl stále živý izolacionismus.² Rozhlasové podnikání obecně bylo navíc převážně v soukromých rukou. Sloužilo kromě zpravodajství zejména zábavě a rekla-

mě. Poslech zahraničních stanic byl v USA na rozdíl od válečné Evropy zcela neznámým jevem.

Vzhledem k pocíťované sovětské hrozbě a propukající studené válce se ale vysílání ve druhé polovině čtyřicátých let znovu dočkalo masivní podpory. Prvním signálem změny v přístupu USA k mezinárodní propagandě byl tzv. Smith-Mundt Act, federální zákon pro podporu šíření informací o USA ve světě a pro mezinárodní vzdělávací výměnu, přispívající k porozumění cílům mezinárodní politiky USA. Byl přijat v roce 1948.³

1 CINGER, František – KOLIŠ, Karel: *Voskovec – Werich. Dialogy přes železnou oponu*. BVD, Praha 2012.

2 Izolacionismus upřednostňoval domácí politiku před zahraniční. Od třicátých let 20. století vlády USA odmítaly spolupracovat se státy zapojenými do konfliktů.

3 United States Information and Educational Exchange Act of 1948.

Různé grafické podoby loga Hlasu Ameriky a budova na Independence Avenue ve Washingtonu, kde stanice od roku 1954 sídlí
Foto: archiv autora

Od poválečných let bylo hlavním úkolem VOA prezentovat v zahraničí americkou politiku a obecně život v USA. Byl jednoznačně vládní stanicí a jako takový dostával prostředky ze státního rozpočtu. Primární proto nebyl zájem VOA o dění v zemích, do nichž vysílal. V tom se lišil třeba od RFE, pro které byl naopak vývoj v cílové zemi zcela zásadní. Ovšem i tento neutrální postoj se postupně výrazně měnil.

Dne 1. srpna 1953 ustavila americká vláda informační agenturu United States Information Agency (USIA) a do její struktury zařadila i VOA. Smyslem tohoto kroku bylo oddělit informační aparát od ministerstva zahraničí. Sídlem VOA se od roku 1954 stal Washington D. C., 330 Independence Avenue. Do té doby vysílal z New Yorku. Byl součástí State Departmentu, ministerstva zahraničních věcí USA. I VOA byl ale nástrojem boje o lidské myšlení. Ovšem hlav-

ním polem jeho působnosti byly zprávy a informace o USA, které měly dávat odpověď na obecně rozšířené představy a na komunistickou propagandu. VOA byl také zapojen do psychologické války. Měl: 1) se stát stálým, důvěryhodným a autoritativním zdrojem zpráv; být přesný, objektivní a komplexní, 2) reprezentovat USA jako celek, podávat vyvážený a souhrnný obraz amerického myšlení a amerických institucí, 3) jako oficiální rozhlas představovat efektivně a jasně politiku USA, stejně jako diskusi o této politice a názory na ni.

Edward Barrett, první ředitel USIA, stanovil čtyři kroky agentury usilující o převzetí iniciativy v psychologické ofenzivě studené války.⁴ Všechny se vztahovaly k americké bezpečnosti. Šlo o: 1) vytvoření ovzduší důvěry ve svobodném světě toužícím po míru, 2) prezentaci správného obrazu ozřejmujícího morální a psychickou sílu

země a její touhu po míru, 3) negaci sovětského narušování znesnadňujícího psychologickou přípravu USA na možnou válku, 4) potlačení sovětského vlivu.⁵

Analýza *Vysílací politika USIA pro Československo* ozřejmuje programové zásady v roce 1957. Politika vysílání napomáhá možnému osvobození porobených obyvatel podporou pozvolného vývoje a pokojné změny. Důraz na pozvolný vývoj je vynucen potřebou sjednotit na jedné straně požadavek osvobození satelitních států Sovětského svazu a na druhé straně zájem USA zachovat mír a zamezit jaderné válce, která by mohla ohrozit přežití západní civilizace. Konečným cílem této politiky je nastolení svobodných vlád a zřízení podle přání obyvatel porobených zemí. Okamžitým cílem je pak oslabení vazeb SSSR na Československo a podpora pozvolného vývoje, který může přinést i splnění cíle dlouhodobého. Role VOA je

4 Edward W. Barrett (1910–1989) americký novinář z *Newsweeku*, za války v Office of Strategic Services (Úřad strategických služeb – armádní americká rozvědka v letech 1942–1945), od roku 1942 šéf oddělení zpráv ze zámoří a Office of War Information (Úřad pro válečné informace). Roku 1950 ho americký prezident Harry Truman jmenoval náměstkem státního tajemníka pro tisk. Úřad zastával od února 1950 do února 1952. Později podnikal jako expert v public relations a působil jako vysokoškolský pedagog.

5 COLLINS, Larry D.: *The Free Europe Committee, an American Weapon of the Cold War* (PhD dissertation). The Faculty of the Department of Political Science Carleton University, Ottawa 1973.

6 Dokumenty CIA na stránce Wilson Center, viz <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/115014>, USIA Broadcast Policy for Czechoslovakia, August 15, 1957, Confidential (citováno k 24. 1. 2014). Překlad tohoto i dalších dokumentů v angličtině autor.

omezena jeho oficiálním charakterem. Stanice proto klade důraz na přímé zpravodajství a věcnou informaci.⁶

Oficiální mandát VOA z pozdější doby ukotvuje Charta Hlasu Ameriky. Dokument stanovující zásady činnosti této stanice podepsal prezident USA Gerald Ford 12. července 1976. Dokládá, že základní myšlenky se nezměnily: *Spojené státy podporují své dlouhodobé zájmy prostřednictvím přímého kontaktu s lidmi celého světa na rozhlasových vlnách. K dosažení tohoto cíle si musí Hlas Ameriky, rozhlasová stanice Informační agentury Spojených států (USIA), získat především pozornost a respekt svých posluchačů. Vysílání Hlasu Ameriky se proto bude řídit následujícími zásadami. Zaprvé: Hlas Ameriky bude sloužit jako zdroj důsledně spolehlivých a směrodatných zpráv. Jeho zprávy se budou vyznačovat přesností, objektivitou a úplností. Zadruhé: Hlas Ameriky bude reprezentovat celé Spojené státy, nejen určitou vrstvu americké společnosti, a proto bude podávat vyrovnaný a zevrubný obraz myšlenkových proudů a institucí v této zemi. Zatřetí: Hlas Ameriky bude předkládat politiku Spojených států v jasné formulované a účinné podobě, spolu se zodpovědnou diskusí a jednotlivými názory na tuto politiku. Podepsán: prezident Gerald R. Ford, 20. července 1976.*⁷

Hlavním posláním VOA jako státního rozhlasu tedy bylo seznamovat posluchače ve světě s americkou politikou a životem v USA. V denní praxi se neuplatňovala přesně stanovená politická kritéria pohledu na konkrétní události. Přístup k nim bezpochyby odrážel momentální politickou atmosféru v USA. Proto zejména v padesátých letech můžeme VOA přiznat mnohem víc než jen roli zpravodajské stanice. Měl i svoje místo ve studené válce.

Podle údajů z roku 1983 sledovalo ve světě programy VOA více než 100 milio-

nů posluchačů týdně. Roční rozpočet činil asi 150 milionů dolarů a stanice zaměstnávala 3000 lidí. Ale až za vlády prezidenta Reagana se více investovalo do modernizace zastaralého technického zařízení. Zhruba 35 % vysílačů bylo tehdy v provozu třicet i více let. Některá zařízení pocházela dokonce z doby před druhou světovou válkou.⁸ Právě první polovina osmdesátých let přinesla skutečný rozvoj VOA jako stanice aktivně oslovující posluchače v zemích za železnou oponou.

Československá redakce Hlasu Ameriky zůstala až do rozdělení státu roku 1993 jednotná a dvojjazyčná. V osmdesátých letech zde mělo tabulkově pracovat 32 lidí. Ve skutečnosti byl tento stav například v roce 1985 nižší až o osm míst.⁹

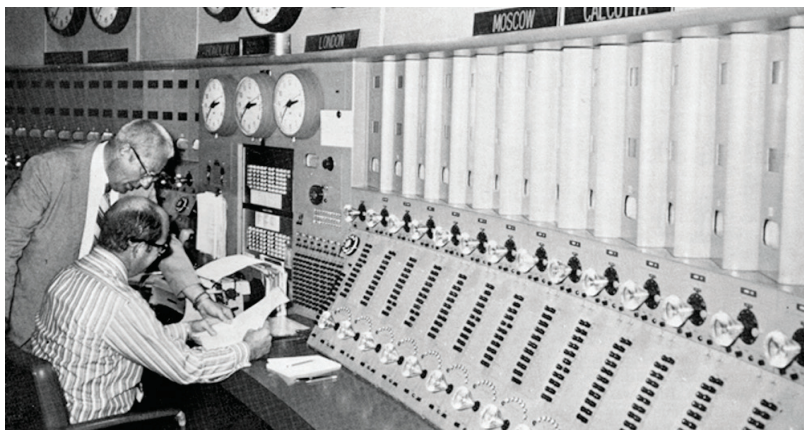
Poměrně malému počtu zaměstnanců odpovídal i úsporný styl práce. Redaktoři psali a nahrávali vlastní materiály a také upravovali dodané zvukové podklady. Editoři četli zprávy, ale i své příspěvky. V redakci nepracovali specializovaní hlasatelé. Funkce byly sdružené: režisér-redaktor nebo hlasatel-redaktor. Asi šest odpověd-

ných redaktorů (senior editor) mělo právo kontrolovat a schvalovat texty k vysílání (tzv. oukejáři), podobně jako tomu bylo v RFE. Nešlo přirozeně o cenzuru politických názorů, ale o jazykovou kontrolu textu, alespoň podle dobového úzu.¹⁰

SPOLUPRACOVNÍCI HLASU AMERIKY

Na tvorbě programu VOA se podíleli i volní spolupracovníci¹¹, jejich podíl však nebyl zdaleka tak velký jako třeba u RFE. Limitovaly jej finanční zdroje. Přesto mezi nimi najdeme řadu zajímavých jmen. Důležitým přispěvatelem byl spisovatel a exilový vydavatel Josef Škvorecký (1924–2012). Od sedmdesátých let zpřístupňoval posluchačům zajímavé knihy z amerického kontinentu, které se v Československu příliš nevydávaly. Své literární recenze pro VOA později vydal i knižně pod titulem *Hlas z Ameriky*.¹²

Koncem roku 1978 po svém vynuceném odchodu do zahraničí začal s vysíláním spolupracovat Ivan Medek (1925–2010). Přes kancelář zástupce

Snímek z roku 1983 ukazuje, jak letité vysílací zařízení tehdy VOA používal

Foto: USIA

7 NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, Charta Hlasu Ameriky.

8 Tamtéž, 1983 Report of the United States Advisory Commission on Public Diplomacy.

9 AA, rozhovor autora s Pavlem Pecháčkem dne 3. 12. 2009.

10 Tamtéž.

11 Volný spolupracovník (z anglického freelance) nebyl kmenovým zaměstnancem, ale s redakcí spolupracoval pravidelně či jen občas.

12 ŠKVORECKÝ, Josef: *Hlas z Ameriky*. Sixty-Eight Publishers, Toronto 1990.

VOA ve Vídni Rona Pemsteina začal podávat zprávy o situaci v Československu, získávané z vlastních zdrojů. Než jej ale ve Washingtonu uznali za stálého, pravidelného a honorovaného spolupracovníka, trvalo to asi dva roky.¹³ Posléze se jeho aktuální zprávy o opozici a její perzekuci v Československu staly obecně známým a ceněným zdrojem informací. S Hlasem Ameriky spolupracoval až do devadesátých let.¹⁴

Málokdo věděl, jak vypadá, ale mnozí znali jeho hlas: Ivan Medek, Hlas Ameriky, Vídeň

Foto: archiv rodiny Medkovy

Za zmínku nepochybně stojí pravidelný, velmi populární pořad *Nedělní zápisník Martina Čermáka*. Provázal posluchače od října 1949 celých 39 let! Pod uvedeným pseudonymem se skrýval spolupracovník redakce, novinář a politik Ivo Ducháček (27. února 1913 až 1. března 1988). Vystudoval práva, ale již za první republiky se věnoval především žurnalistice, a to jako dopisovatel *Lidových novin* v Londýně a Paříži. Po válce přispíval do lidoveckého týdeníku *Obzory*. Před únorem

1948 na sebe upozornil jako aktivní poslanec Národního shromáždění za Československou stranu lidovou. V exilu, kam po únoru 1948 raději odešel, se stal členem Rady svobodného Československa a Společnosti pro vědu a umění. Působil jako profesor na New York College a napsal řadu odborných publikací. V USA patřil do okruhu blízkých přátel Ferdinanda Peroutky. Zemřel po těžké nemoci.¹⁵ S posluchači se rozloučil statečně. Ve svém posledním „zápisníku“ odkryl svoji identitu. Hovořil o své nevyléčitelné nemoci a o životě exulanta v USA. Záznam se vysílal krátce po jeho smrti.

VÝVOJ OBSAHU VYSÍLÁNÍ

Ukázkou stylu práce VOA v raném období mohou být únorové dny roku 1948. Například 21. února 1948 byl v půlhodinové relaci od 21.30 (SEČ) vysílán česky a slovensky přehled zpráv o vývoji v ČSR a souhrn komentářů amerického tisku a rozhlasu k tomuto tématu. Následoval kulturní komentář. Dne 26. února vysílal VOA v 18.49 česky reportáž dopisovatele *New York Herald Tribune* Seymoura Freidina z Prahy a další zprávy z tisku o Československu. V 18.42 se vysílal česky přehled úvah z amerického tisku vážících se k událostem v ČSR a v 18.30 slovensky zprávy, od 21.30 česky a slovensky světové komentáře k vývoji v Československu.¹⁶ Dne 29. února 1948 ohlásil VOA v 18.50, že od 1. března 1948 bude stanice vysílat tři čs. programy: čtvrt hodinu v 17.00 (přenášenu i BBC), půl hodinu v 18.30 a čtvrt hodinu ve 21.30.¹⁷

Od počátku padesátých let měl VOA mezi všemi zahraničními stanicemi vysílajícími pro Československo nejvýznamnější pozici. RFE neboli Radio Free Europe zahájilo až 4. července 1950 zkušební a 1. května 1951 pravidelné vysílání. Mimořádný význam VOA potvrzuje i zpráva Ministerstva vnitra ČSR o československé emigraci z roku 1951. Podle ní daly západní velmoci rozhlas zcela do služeb protičeskoslovenské propagandy s cílem zdiskreditovat režim v ČSR. Vůdčí roli prý má VOA. Pomlouvá a napadá, cituje často projevy čs. emigrantů žijících v USA. U mikrofonu se objevují všechny vedoucí osobnosti Rady svobodného Československa, jako Ján Papánek, Petr Zenkl, František Hřebík, Jozef Lettrich, Jaroslav Drábek, Arnošt Heidrich, Ivo Ducháček, Juraj Slávik, Ferdinand Peroutka, Antonín Hasal a další. V programu se připomíná doba první republiky a významná výročí demokratického státu.¹⁸

V sedmdesátých a osmdesátých letech (až do roku 1985) vysílal VOA v češtině a slovenštině celkem dvě hodiny denně ve čtyřech relacích: 5.30–5.45, 6.30–6.45, 17.30–18.00 a 21.00–22.00 (SEČ), a to na krátkých vlnách v pásmech 16, 19, 25, 31, 41, 48, 49 a 75 metrů a na střední vlně 251 metr.

V ranních čtvrt hodinových relacích se vysílaly podrobné zprávy a přehled nejdůležitějších událostí dne. Následovaly příspěvky korespondentů a úvahy nad významnými událostmi. Půlhodinové a hodinové večerní vysílání se skládalo z pravidelných relací:

pondělí: Nejen pro ženy, Věda a technika, (v osmdesátých letech navíc i Pohlednice z Ameriky), Kurz americké angličtiny a Sport

13 „Snad si dobře vzpomínám.“ Rozhovor s Ivanem Medkem o Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.): *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978–1989. Sborník grantového projektu*, sv. 1. Libri prohibiti, Praha 2007, s. 127.

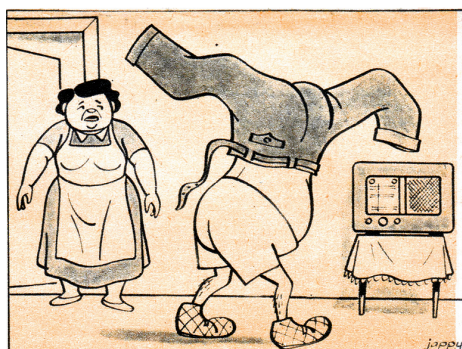
14 MEDEK, Ivan: *Děkuji, mám se výborně*. Torst, Praha 2005, s. 89–91.

15 PEJSKAR, Jožka: *Poslední pocta. Památník na zemřelé československé exulanty v letech 1948–1989*, sv. 3. Konfrontace, Curych 1989, s. 30.

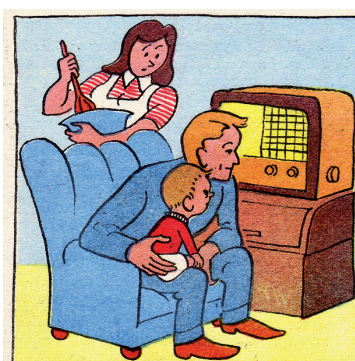
16 NA, f. sbírka M – Monitory 1945–1954 (311), k. 102, 25.–29. 2. 1948.

17 Tamtéž.

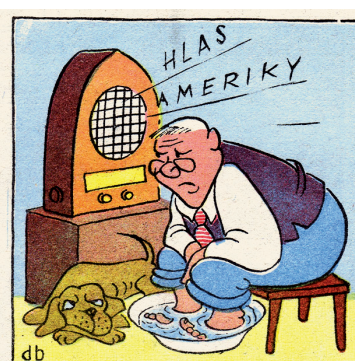
18 ABS, f. Správa kontrarozvědky (II. správa SNB) I. díl (A 34), a. j. 1535, Vývoj československé emigrace od roku 1945 do roku 1951, Praha 27. 7. 1951, Zpráva o čs. emigraci do roku 1951, kapitola Zahraniční rozhlas ve službách čs. emigrace.

Tos už zase poslouchal Hlas Ameriky – že jdeš na všechno s opačného konce?
Kreslil V. Reichmann

Poslouchají Oslo.

Poslouchá osel.

Kreslil M. Nesvadba

Ideologický boj probíhal na obou stranách železné opony. Ukázka dvou vtípů zesměšňujících vysílání Hlasu Ameriky – první V. Reichmanna z roku 1951, druhý Miloše Nesvadby z roku 1952.

Repro: Dikobraz

úterý: Kultura v Americe, Hospodářský přehled (později pod názvem Ze světa práce a podnikání) a O jazzu a z jazzu (později název Americký jazz)
středa: Člověk, technika a příroda, Kulturní přehled a Zaostřeno na mládež

čtvrtek: Zprávy z americké hudební scény, Reportáž z Ameriky (posléze

pod názvem Taková je Amerika a později navíc i program Historie) a opakování Kurzu americké angličtiny

pátek: Škola a výchova, Sport (v osmdesátých letech namísto toho Výtvarné umění), Ze světa práce a odborů a O knihách a čtení

sobota: Češi a Slováci v Americe, Týden ve světě, Interview, Horizonty společenských věd

neděle: Životní prostředí (v osmdesátých letech zrušeno), Náboženský program, Týdenní přehled tisku, Nedělní zápisník Martina Čermáka, Americká hudební scéna a Populární hudba ze Studia 20.

Kromě toho vysílal VOA do Evropy i program v angličtině. Od 3.00 do 7.00 každou hodinu to byly půlhodinové zprávy a od 17.00 do 22.00 nepřetržitě pořady na různá témata.¹⁹ Celkem vysílal do celého světa ve čtyřiceti dvou jazycích. Pro zajímavost: jediný československý program byl dvojjazyčný.²⁰

Československá redakce přebírala zprávy ze společné nabídky. O konečném výběru zpráv ale rozhodoval

redaktor. Proto bylo možno přidat i důležitou zprávu od korespondentů, která se týkala cílové země vysílání. Pravidelnou a povinnou součástí programu bylo stanovisko americké vlády k aktuálním událostem. To byl díky jisté nezáživnosti příspěvku na straně redaktorů i na straně posluchačů nepopulární, avšak obligátní bod programu.²¹

Od 29. září 1985 po nástupu Pavla Pecháčka do funkce ředitele čs. vysílání došlo k rozšíření objemu vysílání na tři hodiny denně. I nadále tvořily významnou část programu zprávy, nyní celkem víc než jednu hodinu denně. Mnohem významnější ale byly další nové programy. Týdně připravovali zaměstnanci redakce jednu rozhlasovou hru či dramatizaci literárního díla v novém cyklu *Z necenzurované literatury*.²²

O nevšedních schopnostech a elánu pracovníků československého oddělení Hlasu Ameriky svědčí fakt, že vyhráli roku 1988 hlavní cenu 7. mezinárodního televizního a rozhlasového festivalu

Většina pořadů VOA se nedochovala, jen některé měly to štěstí, že přežily na gramofonových deskách nebo kazetách Foto: archiv autora

¹⁹ AA, letáky VOA s informacemi o vysílání ze 70.–80. let.

²⁰ FROST, Jens M. (ed.): *World Radio TV Handbook*, Volume 38, Billboard Publications, místo vydání neuvedeno, 1984, s. 281–282.

²¹ AA, rozhovor autora s Pavlem Pecháčkem dne 3. 12. 2009.

²² Nastudována byla například díla George Orwella, Milana Uhdeho, Václava Havla (v roce 1986 šlo třeba o část jeho hry *Largo desolato*) a dalších dramatiků či četba děl Josefa Škvoreckého. Dne 6. dubna 1984 byla v pořadu O knihách a čtení uvedena ukázka z knižně vydaných vzpomínek herce Martina Štěpánka na cestu do Sovětského svazu *V zemi, kde pozitří znamená předečtírem*. V pořadu Čtení z necenzurované literatury četli 10. a 11. srpna 1988 Pavel Pecháček a Jiří Sýkora z knihy Karla Goliatha Gorovského *Poznámky ze Stalinových pracovních táborů*. NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, skripty vysílání VOA.

Pater v Brisbane v Austrálii. Australská akademie věd a umění cenu udělila za slovenskou dramatizaci Orwellovy *Farmy zvířat* v kategorii „drama“. Konkurence byla přitom silná, mezinárodního festivalu se zúčastnilo přes 300 rozhlasových stanic z celého světa s více než 1600 programy! *Farmu zvířat* přeložil do slovenštiny Vladimír Machajdík, zdramatizoval a režíroval Ernest Stredňanský, asistentem režie a technickým spolupracovníkem byl Stanislav Ďuriš. Účinkovali Agneša Jergová, Daniela Kočvarová, Miroslav Dobrovodský, Ján Kočvara, Vladimír Machajdík, Juraj Sever, Erik Stražan a Ernest Stredňanský.²³

V této rozšířené podobě existovalo vysílání až do konce osmdesátých let. A právě tehdy si získalo největší zájem posluchačů.

PROGRAMOVÉ OKRUHY

Struktura vysílání byla obsahově velmi pestrá. Bohužel, téměř nic z relací VOA se ve zvukové podobě nedochovalo, protože to nikdo nearchivovalo. Jen bývalí pracovníci vlastní některé střípky nahrávek a písemné podklady pro vysílání. Něco zachránili do dnešních dnů posluchači v Československu, kteří zachytili některé pořady na magnetofonový pásek. Obsah zaznamenávaly písemnou formou i československé monitorovací stanice, které pořizovaly záznamy pro bezpečnostní, politický i propagandistický aparát režimu.

Z široké nabídky témat zmiňme některé důležité a typické tematické okruhy.

Československo-americké vztahy

VOA jako součást aparátu americké veřejné diplomacie spolupracoval s ministerstvem zahraničí USA (Sta-

te Department) a konkrétně i s velvyslanectvím USA v Praze. Obě instituce se vzájemně podporovaly. Ve VOA se například 10. září 1986 vysílal rozhovor s nastupujícím americkým velvyslancem v Praze Julianem Niemczykem.²⁴ Americká ambasáda v Praze zaznamenávala také cenné reakce veřejnosti na vysílání VOA a přeposílala je USIA.

Ve vysílání pravidelně zaznívaly pořady o zamlčovaném osvobození západních Čech americkou armádou v květnu 1945, stejně jako připomínky památky amerických letců padlých za druhé světové války na území Československa. To dokládá i zpráva Státní bezpečnosti: *Ve dnech 19. a 20. září 1987 uskutečnili pracovníci zastupitelského úřadu USA v Praze v čele s velvyslancem J. Niemczykem pietní akty spojené s kladením věnců ke hrobům amerických letců, padlých ve II. světové válce v okresech Uherské Hradiště, Gottwaldov a Kroměříž. Na všech místech přednesl velvyslanec projev v českém jazyce, ve kterém připomněl oběti války a snahu USA dosáhnout lepšího porozumění mezi národy světa. I. tajemník Norman pak hovořil o poslání amerických letců ve II. světové válce. Pietních aktů, které se uskutečnily podle časového plánu vysílaného rozhlasovou stanicí Hlas Ameriky na osmi místech, se v průměru zúčastnilo asi 55 čs. občanů. V obci Napajedla položili věnec k pomníku padlých letců i členové „přípravného výboru Společnosti přátel USA“.²⁵*

Formát některých pořadů byl velmi neobvyklý a vynutila si ho situace. Například jeden z posluchačů, který měl nemocnou dceru, reagoval na pořad věnovaný novému prostředku na léčbu rakoviny vyvinutému v USA. VOA vysílal následně 27. června 1986 rozhovor s odborníkem, který přesně

popisoval lék a možnosti jeho použití. Dotaz nepřišel přímo poštou, ale zprostředkovalo jej právě velvyslanectví USA v Praze.²⁶

Letní dvojčíslo měsíčníku *USIA World* zveřejnilo v témže roce fotografii početného davu v pražské ulici Tržiště s následující popiskou: *Čechoslováci s knihami Johna Updika stojící podél budovy knihovny amerického velvyslanectví v Praze. O Updikově návštěvě se dozvěděli jen z korespondence s knihovnou nebo z vysílání VOA, které je místně nazýváno „Praha tři“.*²⁷

Dochované telegramy mezi USIA a americkým velvyslanectvím v Praze svědčí o tom, že mezi oběma úřady běžně probíhala živá korespondence.

Náboženství

Významným tématem vysílání bylo náboženství. Protože se jednalo o sféru života, která byla v Československu potlačována, mělo pro posluchače mimořádný význam. Například přehled zpráv z náboženské oblasti byl velice pestrou a bohatou směsí informací ze života církví a českých a slovenských věřících v exilu, zpráv o výročích či nekrologů významných duchovních. Přes specifické zaměření dokázal VOA věnovat hodně prostoru pronásledování věřících ve východním bloku. Například 11. června 1984 připravil Pavel Pecháček reportáž ze slyšení v Senátu USA o náboženské perzekuci ve východní Evropě a v ČSSR. Ve vysílání se opakovaně objevovaly rozhovory s evangelickým duchovním Blahoslavem Hrubým a jeho ženou Olgou. Manželé Hrubí připravovali magazín *Religion in Communist Dominated Areas*, který vycházel již od roku 1966. V roce 1984 natočil Pavel Pecháček s Olgou a Blahoslavem Hrubými rozhovor na washingtonské konferen-

23 *Hlas národa*, Chicago 5. 8. 1989, s. 13; *Denní hlasatel*, 30. 11. 1989, s. 10.

24 NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, skripty vysílání VOA; AA, přepis originální audiokazety USIA s popiskou „Interview with ambassador Niemczyk“.

25 ABS, f. Situační zprávy FMV, příloha Situační zprávy č. 191 z 23. 9. 1987.

26 NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, skripty vysílání VOA, Interview with Dr. James Brown. The methods of treating acute lymphatic leukemia (in response to a request of father of a 13 years old girl suffering from the disease), 2. 6. 1986.

27 NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, časopis *USIA World*, July-August 1986, s. 31.

12/10/86
ADVISORY
JAZZ SECTION
JOLYON NAEGELE/VIENNA

FOR CZECHOSLOVAK SERVICE

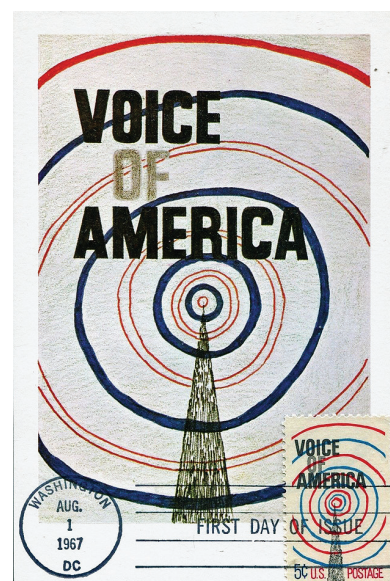
HERE IS TEXT OF LETTER SENT BY JAILED JAZZ SECTION CHAIRMAN
KAREL SRP ADDRESSED TO MUNICIPAL PROSECUTOR, DOCTOR MONSPORT,
SUGGEST YOU BROADCAST

TEXT IN CZECH (AS READ OVER TELEPHONE BY JAZZ SECTION LEGAL COUNSEL JOSEF PRUSA):

"DNES JSEM OBDRŽEL VÁŠ DOPIS ZE DNE 24.11.86, KTERÝ MI
OZNAMUJETE, ŽE ZADRŽENÍ MÝCH DOPISŮ MANŽELCE ZE DNE 17.11.86.
NEJSEM SI VEDOM VÝTVARČNÝCH ZÁVAD, KTERÉ ANI
NEKONKRETIZUJETE A JSEM, PROTO PŘESVĚCEN, ŽE JSOU
SUBJEKTIVNÍHO RAZU. TUDY JSTE ZADRŽEL DOPIS PRÁVNÍKOVÍ,
KTERÝ JSEM HODLAL POŽÁDAT O POMOC OBČANSKEM ŘÍZENÍ A
ZNEMOŽNIT, ŽE JE PRÁVNĚ NEVÝHODNÉ
MI TAK SLEDOVAT FUNKCE PRÁVNÍ OCHRANU, ODPOVĚDĚ
VYVOLÁVATÍ A PŘEDCHÁZEJÍCÍ KORESPONDENCI, KTERÁ JE MI
ZPODPOVÁNÁ S POVOLOVÁNÍM NAVŠTEV, A NEPOCHYBUJÍ ANI O TOM ŽE
JSTE SVĚDOMÝ, ŽE VÍRU JE NA ADRESU ME RODINY, TREBA OPĚT
TITULU SVÉHO POSTAVENÍ I MOCI KTERÉ MATE. JAK VÍTE, DOBROBNÉ
METODY BYLY PŘEDMETEM ME STÍŽNOSTI KANCELÁŘI PREZIDENTA. ZDA
SE
VŠAK ZE BEZVÝSLEDNÉ NAVŠTEV SE PROTO VÍTE, ŽE JSEM, BOSTAL (?)
PŘESVĚDČENÍ ZE JSTE ZA UJATÍ ÚČINÉ O SOBĚ, RODINĚ A
PŘETVŮRČENÍ
A HODLATE KONTAKTŮ ZPŮSOBEM PSYCHICKY VYDÍRAT A UVEST DO
KRAJIZ
KRAJIZ (?) PSYCHICKÉHO STAVU, KTERÝ BY VYHOVOVAL VASIM
DALŠIM
PLANUM. ZADAM PROTO O VASÍ VÝMNU MÍNENÍ, CO V MĚNĚ PŘIPADE
JAZOVÉ SEKCE A POZDĚJŠÍ JAKOVÉHO PRÁVNÍKA PROKURÁTOR,
KTERÝ
DOODRZVAL UMLUVU O LIDSKÝCH PRAVECH A DOHODY Z HELSINK,
ZEJMENA, PAKTO POLITICKÝCH OBČANSKÝCH PRAVECH,
KAREL SRP
PRAHA, 5.12.86.

JAZZ SECTION ASSOCIATES SAY THE SEVEN IMPRISONED MEN, THE FIVE MEMBERS OF THE GROUP'S GOVERNING COMMITTEE AS WELL AS THE JAZZ SECTION'S CASHIER AND CLUBHOUSE LANDLORD WILL GO ON TRIAL EITHER ^{maybe before 12 noon} BEFORE CHRISTMAS AND NEW YEAR'S OR ELSE EARLY IN JANUARY. DEFENSE LAWYERS ARE REPORTED TO HAVE ASKED THE TRAIL N-O-T UNTIL JANUARY BECAUSE THE SAY WITNESSES WOULD BE UNABLE TO ATTEND AND THE TRIAL WOULD HAVE TO BE POSTPONED.

NFB/JN

Hlas Ameriky se dostal i na poštovní známky. Pěticentovka se sběratelským razítkem prvního dne vydání, 1. 8. 1967. Foto: archiv autora

ké koledy z USA a další, často originální hudební program významných umělců.

Dne 6. ledna 1983 se v Římě konal náboženský obřad významný pro Čechy a Slováky, totiž vysvěcení dvou biskupů pro duchovní správu exilů. Jedním z nich byl bývalý osobní tajemník kardinála Berana a papežský delegát pro pastorální péči o Čechy v zahraničí Msgre. Jaroslav Škarvada. Papež Jan Pavel II. jej vysvětil na titulárního biskupa litomyšlského, podle zaniklého biskupství v Čechách. Druhým pak byl papežský delegát pro Slováky v zahraničí Msgre. Dominik Hrušovský ze Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoděje. Svěcení se v Římě zúčastnil jako reportér VOA Pavel Pecháček. Setkal se tehdy dokonce osobně i s Janem Pavlem II., který se živě zajímal o Hlas Ameriky.

Náboženské vysílání bylo další z příležitostí k informování o dění v Československu. V pořadu *Horizonty* odvysílal VOA 24. prosince 1980 recenzi knihy signatáře Charty 77 a kněze Josefa Zvěřiny *Rozhodl jsem se. Odvaha*

ci o náboženském a národnostním útlaku v Sovětském svazu. Mnoho prostoru věnoval VOA také zpravodajství o cestách a prohlášeních papeže Jana Pavla II. Zvolení papeže z komunistické země mělo obrovský politický dopad. Tohoto politického potenciálu si byli ve Washingtonu velice dobře vědomi. V říjnu 1979 přicestoval papež i do USA a zpravodajskému pokrytí z jeho cesty se věnoval i VOA.²⁸

Náboženské zpravodajství však nebylo omezeno jen na katolictví nebo křesťanství. Věro mandátu přibližovalo pestrou škálu vyznání obyvatel

Spojených států, třeba i islám nebo judaismus, zvyky, věrouku a projevy náboženského života v USA.

Více prostoru bylo náboženství věnováno zejména v období velkých svátků. Tak třeba známý český teolog Karel Skalický hovořil 5. dubna 1984 z Říma o Velikonocích. Tradici vánočních svátků ve vysílání VOA se staly od roku 1973 sestřihy ekumenických bohoslužeb českých a slovenských krajanů z luteránského kostela v Bethesda na předměstí Washingtonu. Pro posluchače v Československu mohlo být zážitkem poslouchat čes-

28 NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, skripty vysílání VOA, říjen 1979.

Osobní audience u papeže Jana Pavla II. se uskutečnila při reportážní cestě Pavla Pecháčka do Vatikánu 6. ledna 1983, kdy tam byl vysvěcen na biskupa pro péči o Čechy v zahraničí Jaroslav Škarvada. Na snímku zleva Jan Pavel II., Jaroslav Škarvada, Pavel Pecháček a pater Vojtěch Vít, český kněz z Chicaga.

Foto: archiv autora

k víře, předvedené na frankfurtském knižním veletrhu. Ve vysílání 4. a 5. března 1985 se objevily dva příspěvky zpravodaje VOA Jolyona Naegeleho o vztahu církve a státu a jednáních vatikánské delegace v ČSSR.²⁹

Sport

Důležitým tématem vysílání bylo možná překvapivě i sportovní dění ve svobodném světě. Zvláště to platilo v roce 1984, kdy se konala letní olympiáda v Los Angeles. Zpravodajské pokrytí olympiády Hlasem Ameriky mělo značný ohlas u posluchačů v Československu a tento zájem zaregistrovalo i velvyslanectví USA v Praze. Jak známo, losangeleskou olympiádu bojkotoval Sovětský svaz a jeho satelity jako revanš za západní bojkot moskevské olympiády roku 1980. Pro toto gesto se USA původně rozhodly na protest proti sovětské intervenci v Afghánistánu v roce 1979. Pro Moskvu byl bojkot velkou ranou jak propagandisticky, tak samozřejmě finančně. Dění na olympijských hrách v Los

Angeles mohli z těchto důvodů sledovat sportovní příznivci v Československé televizi jen vzácně. O to vyhledávanější bylo alespoň rozhlasové zpravodajství Hlasu Ameriky.³⁰

Ve Spojených státech se Češi a Slováci uplatnili zejména ve dvou sportech, v hokeji a v tenisu. Pavel Pecháček pravidelně komentoval zápasy kanadsko-americké Národní hokejové ligy, zejména místního týmu Washington Capitals. Reportáže měly u posluchačů v Československu značnou odezvu. Nešlo jen o samotnou sportovní soutěž, o níž přinášela oficiální československá média z tehdy pochopitelných ideologických důvodů jen sporadické zprávy. V hokejových klubech v USA a Kanadě totiž hrála celá řada vynikajících českých a slovenských hokejistů, o jejichž výkony projevovali fanoušci doma velký zájem. Pavel Pecháček pořizoval jak komentované záznamy z klíčových momentů zápasů, tak rozhovory s těmito hráči. Vzhledem k časovému posunu oproti Československu se vy-

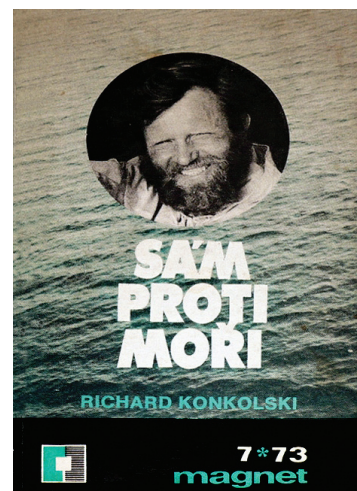
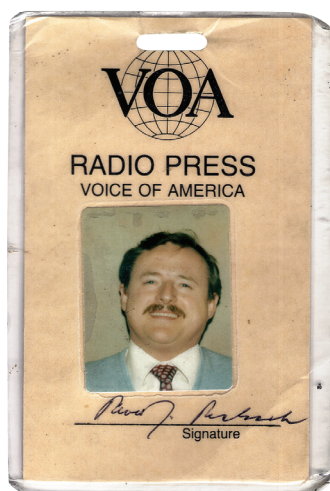
sílaly záznamy z hokejových zápasů jen několik hodin po jejich reálném skončení.

Část československých hokejistů zůstávala v zahraničí bez povolení československých úřadů, současně však v NHL působili i českoslovenští hráči legálně se souhlasem našich úřadů. Tento ideologický ústupek se režimu bohatě zúročil, a to v tvrdé měně. Pro režim v Československu byla možnost, že hráči uvolnění pro NHL emigrují, pochopitelně noční můrou. Na druhou stranu byl příjem ze Západu spojený s působením hráčů velmi vítaný. Proto se Československá hokejová federace pokusila v roce 1981 vyřešit problém uzavřením smlouvy s NHL o zablokování hráčů osmnáct měsíců po případné emigraci pro start v soutěži. Uzavřená dohoda se stala terčem kritiky médií i veřejnosti na americkém kontinentu, byla vykládána jako obchodování s lidskými právy. I o tom informovalo 17. prosince 1981 vysílání VOA. Sport byl tehdy zároveň politikou. Záznamy z hokejových zápasů i rozhovory s československými hokejisty měly nepochybně skrytý význam jako most k posluchačům, kteří nebyli primárně politicky zaměřeni nebo chovali k zahraničnímu rozhlasu nedůvěru. Díky poslechu oficiálně potlačovaných informací o populárním hokeji a známých hokejistech si tak možná našli cestu k Hlasu Ameriky.

Druhým sportovním odvětvím s českým zastoupením v USA byl tenis. O úspěchu Martiny Navrátilové na turnaji ve Forest Hills referoval „Pavel Skála“ ve vysílání 4. září 1975. Ale krátce nato, 8. září, přinesl informaci o žádosti Martiny Navrátilové o azyl. Požádala o něj právě na závěr tohoto turnaje. Šéf evropské divize VOA Jones zakázal Pecháčkovi číst tuto informaci ve vysílání. Takže ve skriptu jsou věty *hovoří náš redaktor Pavel Skála* a na závěr *hovořil náš redaktor Pavel Skála* vyškrtnuty. Tento detail dobře dokumentuje vývoj vztahu vysílání Hlasu Ameriky k událostem přímo spojeným

²⁹ Tamtéž, 4. a 5. 3. 1985.

³⁰ Tamtéž, červen 1984.

Průkaz zaměstnance VOA. Dva z našich slavných krajanů, emigrantů do USA, jejich příběhy zazněly na Hlasu Ameriky – tenistka Martina Navrátilová (na snímku s Eltonem Johnem) a mořeplavec Richard Konkolský. Foto: archiv Pavla Pecháčka, Marty Navrátilové a autora

z ČSSR, u nichž se dala očekávat negativní reakce režimu.³¹

Ale sportovní vazby Československa a USA byly možná překvapivě mnohem pestřejším a bohatším tématem. Pozoruhodný pořad odvysílal VOA 4. října 1982 v cyklu *Themes: This is America*. „Pavel Skála“ a „Zdena Zámecká“ (Zdena Vozáriková) hovořili o vlivu československých gymnastů na úspěch gymnastiky v USA. Součástí reportáže byl i rozhovor s Jody Fountainem, majitelem gymnastické školy Marveteens v Marylandu. Fountain vysoce hodnotil význam českého Sokola a německého Turnvereinu. Tyto spolky s sebou do zámoří přivezli před lety přistěhovalci z Evropy. A v USA se staly základem a vzorem pro soudobou americkou gymnastiku. Fountain bez jakýchkoliv vazeb na Čechy věděl o Sokole překvapivě mnoho a znal třeba i spoustu sokolských odborných termínů. V červnu 1982 se konal ve Vídni pátý slet československého Sokola v zahraničí. VOA jej připomněl rozhovorem s jedenadevadesátiletou starostkou Sokola Marií Provazníkovou a také s Dagmar Filovou z Washingtonu, autorkou sletové skladby prostných. Sokol nepředstavoval jen specifické

sportovní odvětví, ale také vazbu na krajany v zámoří, což bylo pochopitelně rovněž tématem VOA.

Dne 28. února 1982 zazněl rozhovor s Richardem Konkolským. Znamý československý mořeplavec vyprávěl o důvodech svého útěku do USA, kam se tehdy vydal i s rodinou. Jako doplněk rozhovoru ve vysílání zazněl i Konkolského dopis Čs. televizi v Ostravě. Velmi přesvědčivě vypovídal o nesmyslných překážkách, které kladl režim seberealizaci občanů. Ke Konkolskému a jeho účasti na plachetních závodech se VOA opakovaně vracel.

VOA představoval českému posluchači i mnoho doma neznámých krajanů, kteří ve světě hodně dokázali. Dne 16. září 1982 odvysílal rozhovor Pavla Pecháčka s dr. Věrou Komárkovou, botaničkou z coloradské univerzity v Boulderu, která v roce 1968 emigrovala do USA. V roce 1978 byla členkou americké ženské himálajské expedice a s Irene Miller vylezly jako první ženy a současně i první Američanky na Annapurnu. Komárková pak vedla americkou ženskou horolezeckou expedici na Dhaulágirí v Himálaji a roku 1984 jinou ženskou expedici do Tibetu.³²

Exil

Přes výraznou rezervovanost, která panovala v otázce otevřené přítomnosti exilové politiky ve vysílání VOA, ale i RFE, se život exulantů a krajanů stal přirozenou součástí vysílání. Prostor dostaly i špičkové exilové aktivity jako kongres Společnosti pro vědy a umění (SVU) v Torontu v prosinci roku 1984. Zde Pavel Pecháček pořídil rozhovor s předsedou Nadace Charty 77 Františkem Janouchem či s Josefem Škvoreckým. Řeč byla tehdy samozřejmě i o udělení Nobelovy ceny za literaturu básníku a signatáři Charty 77 Jaroslavu Seifertovi. VOA odvysílal i prohlášení SVU k 40. výročí ukončení války v Evropě, program o české exilové literatuře v USA, reportáž z festivalu českých trezorových filmů v Torontu či z oslav 135. výročí narození T. G. Masaryka 14. března 1985 ve Washingtonu. Dne 19. března 1985 pak uvedl ve vysílání ještě i záznam části vystoupení pěvkyně Jarmily Novotné na těchto oslavách.

Roku 1982 pořídil Pavel Pecháček obsáhlý rozhovor s legendárním pamětníkem MUDr. Karlem Steinbachem, který zavzpomínal na T. G. Masaryka, Jana Masaryka, Karla Čapka, Jiřího Voskov-

31 Tamtéž, 8. 9. 1975.

32 Věra Komárková zemřela dne 25. 5. 2005 ve věku 62 let ve svém domě ve švýcarském Leysinu.

Jeho velmi dobrou češtinu znal každý posluchač Hlasu Ameriky. Jolyon Naegele se zdraví s prezidentem Václavem Havlem během setkání se zahraničními novináři, kteří byli svědky listopadových událostí v Československu v roce 1989, Praha, 17. 11. 1999. Foto: ČTK

ce či Jana Wericha. Ve dnech 23. a 24. října 1985 vysílal VOA rozhovor Pavla Pecháčka se spisovatelem Arnoštem Lustigem, později rozhovor s Tomášem Baťou či 9. dubna 1984 s historikem, profesorem bostonské univerzity Vojtěchem Mastným o vztazích Východ – Západ.³³ V listopadu 1982 připomněl například výročí procesu s Rudolfem Slánským a spol. S Evženem Löblem, žijícím v Americe, jedním z odsouzených, kteří proces přežili, pořídili rozhovor Agneša Jergová „Havranová“ a Pavel Pecháček „Skála“. Vysílal se na dvě pokračování.³⁴

Události v Československu

Zájem o události v Československu a o československý exil se projevoval ve vysílání postupně víc a víc. VOA každoročně zařazoval programy k výročí okupace Československa v srpnu 1968, dne 26. srpna 1988 byly ve vysílání přečteny dokumenty Charty 77: dopis stávkujícím dělníkům v Polsku

a dopis Demokratickému svazu v Moskvě s poděkováním sovětským občanům za solidaritu projevenou ve výroční den vojenské intervence do Československa 21. srpna 1988 manifestací na Puškinově náměstí v Moskvě.

Postavení VOA bylo zvláštní. Na jednu stranu vysílal zcela svobodně řadu informací a materiálů z oblasti československým režimem nedovolené, na druhou stranu třeba rozhovory s oficiálními zástupci československé diplomacie, obchodu či kultury. Dne 2. září 1986 například zařadil ostře sledovaný telefonický rozhovor Pavla Pecháčka s čerstvým azylantem v USA Waldemarem Matuškou a 13. července 1987 reportáž z legálního zájezdu pražského vinohradského divadla do Toronta.

V polovině osmdesátých let do Vídně přijel Jolyon Naegele, který dokonce ovládal češtinu a navštěvoval i Prahu. V prosinci 1986 například připravil informaci o procesu s členy vedení

Jazzové sekce. Naegele tehdy hovořil s právním zástupcem obžalovaných JUDr. Josefem Průšou. V prosinci 1988, krátce po první povolené demonstraci občanských iniciativ, natočil rozhovor s Jiřím Dienstbierem, který se vysílal 14. ledna 1989.

Jolyon Naegele v říjnu 1987 snad až příliš optimisticky informoval o významu a popularitě vysílání VOA: *Poslední rozhovory s předními českými a slovenskými intelektuály naznačují, že pokrytí událostí v Československu československým oddělením VOA má větší vliv na stranická a vládní rozhodnutí než stranický tisk. Můj názor: úřady, které se mnou původně jednaly jako se známým špiónem, nyní dávají přednost obezřetnému zacházení v rukavičkách. Masy nás poslouchají nábožně; úřady nás respektují se záští. Nemáme srovnání, domácí ani zahraniční. Vypadá to jako něčí zájem (neznámý československý Gorbačov číhající v hloubi budovy ústředního výboru?) dovolit VOA působit v Československu se záměrem přinutit domácí média k větší otevřenosti.*³⁵

POSLUCHAČSKÉ OHLASY

Ohlasy posluchačů na vysílání Hlasu Ameriky byly velice výmluvné. Například Alex Černý z Českých Budějovic, který byl v únoru 1985 na návštěvě syna v Singapuru, napsal „Martinu Čermákovi“, tedy Ivo Ducháčkovi: *Vážený a milý pane Čermáku! Posílám Vám srdečný pozdrav ze Singapuru. Jsem zde na pozvání mého syna, který zde pracuje jako geofyzik (emigrant). Proč Vám vlastně píšu? Po léta se s Vámi setkávám každý večer ve 21.00 hodin středoevropského času v neděli. Vaše vysílání si nikdy nenechám ujít! Je to inteligentní, zajímavé a česky napsané vyprávění. Vaše čeština je skvělá, laděná „čapkovsky“, bohatá, vtipná a trefná. Klobouk dolů! A tak vlastně ušlechtilou mateřštinu slyšíme z Ameriky – a doma se musíme spokojit s vyrobenými fráze-*

33 NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, skripty vysílání VOA, březen 1984.

34 Tamtéž, rozhovor s Evženem Löblem, 19. 11. 1982.

35 NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, dálnopis J. Naegeleho (23. 10. 1987, From: Jolyon Naegele in Vienna).

mi na jedno kopyto v hrboлатé češtině. Rád poslouchám zasvěcené sportovní informace Pavla Skály. Jeho olympijské zpravodajství z Los Angeles, kdy nastavil zrcadlo trapným pokusům východních zpravodajů zkompromitovat olympijské hry, to byla jednička dvakrát potvrzená. Chtěl bych také poslat pozdrav hlasatelkám Janě Šrámkové, Evě Passerové a jiným moderátorům. [...] Pane Čermáku, posílám Vám a celé redakci „Hlasu Ameriky“ pro Československo srdečné pozdravy a projev uznání za Vaši záslužnou práci na poli objektivních informací.³⁶

Posluchač Jan Mašek z Prahy poslal VOA v dopise z 28. prosince 1988 o zaslání kopie kázání reverenda Pavla Pecháčka, vysílaného z české vánoční ekumenické bohoslužby ve Washingtonu, pro jeho obsahovou bohatost, biblickou duchovní hloubku a vysokou teologickou úroveň. Šlo jistě o promluvu nazvanou „Žij podle mé vůle a neutrpíš žádnou škodu“, kterou proslovil Pavel Pecháček na vánoční bohoslužbě 18. prosince 1988 v luteránském kostele v Bethesdě na předměstí Washingtonu.

Ne všechny dopisy ovšem do VOA došly. Byly sice posílány na krycí adresy, ale tuto lest Státní bezpečnost snadno odhalila. V rámci cenzury korespondence zasílané do zahraničí zachycovala i dopisy do VOA.

Jeden z těch, kteří byli kvůli odeslání takového dopisu vyslýcháni, železniční dělník a člen KSČ, si napsal o fotografie amerických astronautů, které byly nabízeny ve vysílání VOA. V zápisu o pohovoru pořízeném 11. prosince 1975 na Státní bezpečnosti podepsal tyto věty: *Svého jednání lituji a plně si uvědomuji nebezpečnost ideologického ovlivňování našich občanů vysíláním zahraničních rozhlasových stanic, které se v některých případech snaží znevažovat nebo zpochybňovat at politiky KSČ nebo naše národní hospo-*

Nadšení čtenáři čekají v létě 1986 před velvyslanectvím USA v Praze na podpis Johna Updikea, o jehož návštěvě se dozvěděli z vysílání Hlasu Ameriky
Foto: NA

dárství. Víckrát se vyvaruji poslouchání těchto stanic a toto jsem dělal čistě z toho důvodu, abych zjistil podrobnosti ke kosmickým letům, které jsou mým koníčkem. Toto jednání se vynasnažím napravit tím, že kdybych se setkal nebo dozvěděl o podobném jednání někoho jiného, že mu toto vysvětlím jak to bylo učiněno mně a případně i oznámím pracovníkům bezpečnosti i jiné problémy, které by mohly poškozovat naši politiku nebo nár. hospodářství.³⁷

Existovaly i další důkazy účinnosti vysílání VOA. Informační svodka Federálního ministerstva vnitra z roku 1971 uvádí: *Promítání filmů v budově zastupitelského úřadu USA v Praze, plánované Američany do 9. února 1971, bylo prodlouženo až do konce února 1971. Těchto filmových promítání se od 1. 2. do 14. 2. 1971 zúčastnilo cca 6000 až 7000 čs. občanů. Do konce února shlédne tato představení dalších 4000 osob. Návštěvníci promítání jsou z různých*

společenských vrstev a různého stáří. *Není zanedbatelná značná návštěvnost dětí. Ke zvýšení návštěvnosti došlo po 10. 2. 1971, kdy rozhlasová stanice Hlas Ameriky vysílala relaci, ve které posluchače upozorňovala, že mohou zdarma získat fotografie posádky Apollo 14 buď osobní návštěvou na ZÚ USA v Praze, nebo písemnou žádostí, adresovanou na toto velvyslanectví. Od té doby dochází na ZÚ USA značný počet čs. občanů. Někteří návštěvníci nešetří projevy důků a sympatií Spojeným státům a hanlivými výroky proti SSSR.³⁸*

Na to navazuje další zpráva: *V situační zprávě č. 59 ze dne 17. února 1971 jsme uvedli, že rozhlasová stanice Hlas Ameriky vysílala relaci, ve které upozorňovala na možnost získání některých fotografií amerických kosmonautů. Tato výzva měla mezi občany dosti značnou odezvu. Mezi 11. a 17. únorem 1971 si o fotografie napsalo celkem 1437 občanů. Doporučené záskyly a dalších 50 obyčej-*

³⁶ Tamtéž, složka ohlasy redakci VOA.

³⁷ ABS, f. Vyšetřovací spisy – Centrála (MV-V), vyšetřovací spis a. č. 964 319 MV, reg. č. 14160, Pliva Stanislav, nar. 1935, heslo spisu prověřované osoby „Hlas Ameriky“, založen 26. 2. 1975, O StB Ústí nad Orlicí.

³⁸ ABS, f. Situační zprávy FMV, Situační zpráva č. 59 ze 17. 2. 1971.

Čs. redakce Hlasu Ameriky ve Washingtonu v roce 1989 (rozloučení s ředitelem Pavlem Pecháčkem při jeho odchodu do Svobodné Evropy v Mnichově). Zleva: Ján Kočvara, Miroslav Dobrovodský „Oravec“ (od roku 1993 byl po rozdělení ředitelem slovenské redakce), Luděk Čížinský „Březina“, Pavel Pecháček „Pavel Skála“, Eva Šašeková, Peter von Freiburg (vl. jm. Čvach), Štefan Anderko, Eva Límanová, Libor Rouček (později poslanec Evropského parlamentu), Jarmila Čechová, Procházka, nahoře zakryt Štěpán Tomšů, Hana Palcová a Eva Neničková. Foto: archiv Pavla Pecháčka

ných bylo uvolněno do dopravy, ostatní v počtu 1322 byly z dopravy vyřazeny.³⁹ Vyřazeny znamená nelegálně zničeny.

Za rok 1986 přišlo do čs. redakce VOA 341 dopisů. Drtivou většinu tvořily žádosti o písničky. Různé obtíže posluchačského dopisování popisuje memorandum ředitele čs. redakce Pavla Pecháčka určené členům redakce: Jakmile se v nějakém dopise objeví něco zajímavého, informuji vás o tom v memorandu. Zpravidla mám však zajímavější informace z telefonu než z pošty. Pokud je v dopise mimořádně zmínka o jednotlivci, tak se to dotýčný určitě dozví. O blbostech Vás neinformuji, takže například nevíte o žádosti posluchačů, abychom jim v redakci vybrali na auto, protože se topíme v penězích, ani o pozvání do dědiny na slovensko-so-

větských hranicích pro „našeho synovce“ Ronalda Reagana. Moje zkušenost z pražského rádia i dalších médií je ta, že většinou docházejí podivné věci od podivných existencí. Takže se sebekriticky přiznávám, že mi ani moc nevadí, že v počtu obdržených dopisů nedržíme světový rekord. (Je to jistě dáno také tím, že v Československu je stále ještě komunistický režim, který v procesech [míněny soudní procesy s oponenty režimu – pozn. aut.] v prosinci a tento měsíc cituje poslech Voicu či spolupráci s ním za přitěžující okolnost.) Nemáme právo kojit svou ješitnost žádostmi, aby si s námi lidé otevřeně dopisovali na adresu VOA s udáním adresy odesílatele. Nechodíme v jejich mokasínech, a pokud už riskují, musí to dělat zcela dobrovolně. Mimochodem, řada dopisů

z ČS[S]R nám jistě nedojde také proto, že je poštovní cenzurou zadržena.⁴⁰

Někdy byly ohlasy velice přímé: Včera ráno zatelefonoval našemu vídeňskému úřadu člen výboru Jazzové sekce a jménem J.[azzové] S.[ekce] poděkoval Hlasu Ameriky za vysílání o sekci a o procesu. Řekl doslova, že jsme svým vysíláním „Jazzovou sekci zachránili“ a že ani nemůžeme mít ponětí, jak mimořádný vliv jsme svým vysíláním na proces a veškeré události v souvislosti s Jazzovou sekcí měli.⁴¹

Výsledky čs. redakce VOA byly ve druhé polovině osmdesátých let průkazné. Projevilo se to i řadou interních ocenění. Vedení stanice udělilo řediteli Pecháčkovi v roce 1988 ocenění 1987 Regional Language Broadcasting Award (Cenu oblastního vysílání za rok 1987) za vedení československé

39 Tamtéž, Situační zpráva č. 71 z 23. 2. 1971.

40 NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, Memorandum, 11. února 1987, P. Pecháček, Chief, CZ srvc. [service], subject: Awards, letters. To: CZ service.

41 Tamtéž, Memorandum, 18. března 1987, P. Pechacek, CZ srvc., subject: Fajčenie, to: CZ srvc.

redakce VOA a výborné výsledky poslechovatosti programu v Československu. Ve zdůvodnění udělení ceny se kromě jiného říká, že československý program VOA byl označen v telegramu amerického velvyslanectví v Praze jako vysoce efektivní a důvěryhodný nástroj oslovování Čechoslováků.⁴²

V červenci 1987 obdržela čs. redakce jako celek zvláštní ocenění evropské divize VOA a dvě ocenění v oblasti programu a šest pořadů se dostalo ve svých kategoriích do finále interního hodnocení VOA.

STB A HLAS AMERIKY

Zájem Státní bezpečnosti o VOA nebyl zdaleka tak intenzivní jako třeba v případě Rádia Svobodná Evropa.⁴³ Na rozdíl od RFE československá rozvědka ani nezaložila na VOA objektivní svazek. Zaměstnanci byli tzv. rozpracovávaní jen individuálně a spíše v jiných souvislostech. Důvodem nejspíš byl otevřeně vládní charakter stanice, geografická vzdálenost a snad také nedostatek agenturních prostředků pro kontrolu. To však neznamená, že by Státní bezpečnost na zjišťování plánů a činnosti VOA zcela rezignovala. Například ve vcelku zasvěcené informaci rozvědky z roku 1989 se mj. uvádí: *Ředitel čs. oddělení Hlasu Ameriky Pavel Pecháček koncem května t. r. v úzkém kruhu svých přátel ve Washingtonu prohlásil, že prostřednictvím BIB (Board for International Broadcasting, Rada pro mezinárodní rozhlasové vysílání – pozn. aut.) mu bylo oficiálně sděleno, že byl*

*jmenován do funkce ředitele čs. oddělení RFE. Do funkce by měl nastoupit k 1. 8. 1989.*⁴⁴

Větší pozornosti se ale dostávalo vlivu vysílání VOA v Československu a reakcím posluchačů. Např. Správa StB Hradec Králové v letech 1975–1976 založila nejméně osm operativních svazků na posluchače, kteří psali do VOA, všechny na základě dopisů posílaných na krycí adresu redakce Vladimír Mácha Box 777 Washington DC 20044. Šlo tedy nepochybně o výsledek tematické cenzury korespondence. Všechny případy byly ukončeny tzv. preventivně výchovným opatřením, tedy zastrahujícími pohovory. Posluchači si psali vesměs o pohlednici zachycující přírodní krásy USA a o fotografie astronautů.⁴⁵

Hlas Ameriky se na rozdíl od RFE po většinu doby těšil výhodě absence rušení jeho vysílání technickými prostředky v Československu. Stanice byla v Československu rušena v letech 1950–1964. Poté se počet rušených stanic omezil. Znovu se VOA začal rušit spolu s dalšími stanicemi v srpnu 1968 (zprvu prostředky vojsk Varšavské smlouvy), což trvalo až do roku 1973. Od té doby se již jeho signál jako státní stanice v Československu nerušil. To mělo bezpochyby vliv na úspěšnost vysílání, jejímž důležitým indikátorem byl reálný počet posluchačů.

POČTY POSLUCHAČŮ ZAHRA NIČNÍHO VYSÍLÁNÍ

Interní průzkum poslechovatosti RFE z let 1978–1979 zachycuje i výsledky

ostatních zahraničních stanic. U nás byl nejposlouchanějším rádiem za RFE s 35% Voice of America, který poslouchalo 24 % Čechů a Slováků starších čtrnácti let (tedy 2,75 milionu osob). To bylo současně nejvyšší procento poslechovatosti VOA ze všech sledovaných cílových zemí (hodnotilo se ještě Polsko, Maďarsko, Rumunsko a Bulharsko). Další překvapující výsledek zaznamenal rakouský rozhlas, který v Československu poslouchalo 23 % lidí (2,62 milionu osob), zdaleka nejvíc ze všech pěti sledovaných zemí. I další výsledky ukazovaly pestrost v hledání svobodných informačních zdrojů u Čechoslováků: BBC poslouchalo 22 % obyvatel (2,1 milionu), Radio Luxemburg 15 % (1,77 milionu), Deutschlandfunk (DLF) 15 % (1,7 milionu) a ostatní západní rozhlasové stanice 5 % (0,57 milionu obyvatel).⁴⁶ Během několika let však podle dalších průzkumů provedených v zahraničí Hlas Ameriky v počtu posluchačů Svobodnou Evropu výrazně předstihl.

Ojedinelý výzkum přímo z Československa je k dispozici k 7. červnu 1986. Skupina nezávislých sociologů (disidentů) jej provedla mezi 342 respondenty. Šlo tedy o relativně malý vzorek, navíc pravděpodobně lidí s nadprůměrnou úrovní vzdělání. Průzkum zaznamenal vysokou poslechovatost zahraničních stanic, které poslouchalo 86 % dotazovaných. Čtvrtina z nich prý poslouchala pravidelně a polovina často. Suverénně vedl VOA, o polovinu méně posluchačů měla BBC. Až za nimi byly RFE, Videň, západoněmecké a ostatní stanice.⁴⁷

⁴² Tamtéž, složka VOA, zdůvodnění udělení ceny 1987 Regional Language Broadcasting Award.

⁴³ TOMEK, Prokop: „Objekt ALFA“. *Československé bezpečnostní složky proti Rádiu Svobodná Evropa. Sešity ÚDV č. 14*. ÚDV, Praha 2006.

⁴⁴ ABS, f. A 34/1, inv. j. 208, Přehled činnosti čs. nepřátelské emigrace v prvním pololetí 1989. Náčelník 26. odboru I. správy SNB pplk. Milan Brodský, adresát: mj. ing. Miloslav Chovanec, zástupce náčelníka II. správy SNB, 7. srpna 1989.

⁴⁵ ABS, f. Svazky kontrarozvědného rozpracování – Centrála (MV-KR), svazky a. č. 965842 MV – reg. č. 14213 (Tamchyna Zdeněk), a. č. 964319 MV – reg. č. 14160 (Plíva Stanislav), a. č. 962719 MV – reg. č. 14109 (Hanuš Ivo), a. č. 963142 MV – reg. č. 14110 (Morávek Josef), a. č. 966731 MV – reg. č. 14215 (Načeradský Miloš), a. č. 966342 MV – reg. č. 14214 (Svoboda Miloš), a. č. 966353 MV – reg. č. 14210 (Murcek Vlastimil).

⁴⁶ NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, The Board for International Broadcasting, Sixth Annual Report, Washington 1980, s. 16–17. Výzkum prováděly profesionální firmy pro průzkum veřejného mínění na základě dotazů pokládaných návštěvníkům z cílových zemí vysílání.

⁴⁷ *The Hoover Institution Archives*, f. The Corporate Records RFE/RL, k. 53, sl. 14, Unofficial Survey of Public Opinion in Czechoslovakia, Listening to Foreign Radio Station, July 7, 1987.

Poslech	VOA	RFE	BBC	Vídeň	Stanice SRN	Pro Polsko ⁴⁸	Jiné
pravidelně	24,8 %	5,6	9,9	7,9	3,2	5,8	2,3
často	24,5	13,4	13,4	7,3	4,7	5,3	1,5
příležitostně	36,5	28,9	29,2	10,8	13,7	10,5	7,0
vůbec, výjimečně	13,1	51,1	45,9	72,5	76,6	76,6	82,7

V září 1988 interní odbor poslecho-
vosti RFF poskytl vedoucím pracov-
níkům výsledky dalšího vlastního
průzkumu. Byl vytvořen na základě
dotazů položených 1539 návštěvní-
kům z Československa, kteří přijeli
do západních zemí mezi červnem 1987
a březnem 1988. I tentokrát vedl VOA:

Ústavu pro výzkum veřejného mínění
(ÚVVM) v ČSSR, provedeného roku
1982 pod názvem „Názory českoslo-
venských občanů na některé stránky
ideologického působení západní tele-
vizí a rozhlasových stanic“. Zpráva
uvádí pět hlavních zahraničních
rozhlasových stanic: RFE, VOA, BBC,

Stanice	Objem vysílání týdně	1984 (% posluchačů)	1985	1986	1987
RFE	144 hodin	37	34	34	35
VOA	21 hodin	38	37	39	39
BBC	20,5 hodiny	21	20	18	20
DLF	24 hodin	10	9	11	11

Další průzkum RFE za období červen
1988 až leden 1989 využil odpovědí
1081 dospělých Čechoslováků. VOA si
polepšil o 12 % (!) na 51 %, tj. 5,7 milionu
posluchačů. Rovněž BBC si polepšila
o 5 % na 25 % posluchačů. Při v podstatě
shodném objemu vysílání mělo česko-
slovenské vysílání RFE stejný výsledek
jako v roce 1987, tedy 35 % posluchačů
zahraničního vysílání, to znamená asi
3,9 milionu obyvatel ČSSR. Počet poslu-
chačů Deutschlandfunk se snížil o 1 %
na 10 %. Významnějšího výsledku, 10 %
obyvatel poslouchajících jeho vysílání,
dosáhl ještě Vatikánský rozhlas. Rakous-
ký rozhlas poslouchaly asi dva miliony
občanů a Radio Luxemburg 1,8 milionu.⁴⁹

Tyto výsledky je možno konfronto-
vat s výsledky úředního průzkumu

Deutschlandfunk a Rádio Vatikán,
z televizních pak německé stanice
ARD a ZDF a první, místy i druhý pro-

Stanice	1980 (% posluchačů)	1982	1985
VOA	24	25	22
RFE	14	16	16
BBC	10	10	10
Deutschlandfunk	7	6	6
Rádio Vatikán	5	7	4

gram rakouské televize (ORF). Terénní
sběr dat proběhl ve dnech 12.–25. října
1982 česky, slovensky a maďarsky. Na
otázky odpovídalo 1752 respondentů
starších patnácti let. Zahraniční roz-
hlasové vysílání sledovalo v roce 1978

celkem 25 % dotázaných, v roce 1982
pak 36 %. Skoro desetina obyvatel
státu, tedy 1,2 milionu, poslouchala
některou z uvedených stanic každý
den. Nejvíce se poslouchal VOA,
který uvedlo 23 % dotázaných, dále
RFE 16 %, BBC 10 %, Rádio Vatikán
7 % a Deutschlandfunk 6 %. Nejméně
jednou týdně sledovalo zahraniční te-
levizní nebo rozhlasové stanice 32 %
respondentů, méně často než jednou
týdně 13 %. O obsahu vysílání bylo
od jiných občanů informováno 35 %
obyvatel a pouze 20 % respondentů
nepřišlo žádným způsobem do styku
se zahraničním vysíláním (!). V letech
1978–1982 se tedy zvýšil nejen celkový
počet posluchačů, ale také frekvence
poslechu. Působení západních rozhla-
sových stanic zasáhlo v roce 1978 asi
1,1 milionu a v roce 1982 již 2,9 milionu
československých občanů.⁵⁰

V roce 1988 provedl ÚVVM prů-
zkum „Občané ČSSR o hromadných
sdělovacích prostředcích a Rudém
právu“. Procenta obyvatel starších
15 let, poslouchajících zahraniční sta-
nice, vyhodnotil následovně:⁵¹

Toto jsou nepochybně důležité infor-
mace, zejména bereme-li v úvahu, že
se jednalo o státní šetření, která byla
podle výslovného upozornění ÚVVM
zkreslena strachem respondentů
odpovídat na politicky choulostivou

48 To byly souhrnně stanice zahraničního vysílání zaměřené na území Polska, které nicméně poslouchala polská menšina žijící v Československu.

49 NA, f. Pavel Pecháček – neuspořádáno, Listening to western radio in East Europe 1988, East European area audience and opinion research, July 1989.

50 Názory československých občanů na některé stránky ideologického působení západní televize a rozhlasových stanic, viz http://archiv.soc.cas.cz/download/1045/85_4.PDF (citováno k 24. 1. 2014).

51 Dokumet je dostupný na adrese www.archiv.soc.cas.cz /Datový archiv – Volný vstup do katalogu NESSTAR – ČSDA – česky – IVVM – Starší výzkumy IVVM – 1988 – Primární datové soubory – Občané ČSR o hromadných sdělovacích prostředcích a Rudém právu – Metadata – odkaz Výzkumná zpráva/ (citováno k 4. 3. 2014).

otázku. Procenta posluchačů zjištěná ÚVVVM se od prezentovaných výsledků průzkumů RFE významně liší, jsou nižší zhruba o polovinu. Toto zkrácení není překvapující. Co je ale podstatné: poměr výsledků ve výzkumech na obou stranách železné opony zůstává v podstatě stejný, popularitu VOA tedy potvrzují obě strany.

Výzkumy prováděné jak na Západě, tak na Východě přes pochopitelná zkrácení z obou stran (je proto třeba brát je jen jako určité vodítko) shodně prokazují nezanedbatelný zájem občanů Československa o západní rozhlasové vysílání a dlouhodobé prvenství poslechnovosti Hlasu Ameriky mezi zahraničními stanicemi. Celkové procento posluchačů, kteří si ladili zahraniční stanice, postupem doby narůstalo, což indikuje nedůvěru občanů k mediální politice režimu a také jejich rostoucí zájem o informace, a tedy i o věci veřejné.

ZÁVĚR

Pro informovanost občanů, průlom cenzurní blokády v oblasti kultury, prosazování občanských práv i pozvolnou politickou změnu v Československu

National Voice of America Museum of Broadcasting v Bethany Station v Ohio, USA

Foto: archiv autora

udělal VOA velice mnoho. Ze zahraničních rozhlasových stanic měl asi nejvíce styčných bodů s RFE. Stanice si dokonce do jisté míry konkurovaly. VOA od šedesátých let profitoval z toho, že jeho vysílání nebylo rušeno. Postupem času ale zařazoval stále více příspěvků spjatých s Československem. Program přes relativně malý počet vysílačích

hodin nabízel velice pestrou škálu témat. Takto se Hlas Ameriky stával rozhlasovou stanicí blízkou československému posluchači. Tuto cestu lemovala řada u nás neznámých nebo zapomenutých osobností, které svým dílem a životem zprostředkovávaly posluchačům v Československu zprávy a myšlenky zpoza železné opony. pd

Les drátů a stožárů. Poslední „válečná“ vysílačka Hlasu Ameriky, Delano Transmitting Station v Kalifornii, byla uzavřena po 63 letech služby v říjnu 2007.

Foto: archiv autora